

ורכב מאמינים

עלון שבועי מבית 'בני אמונים'

367

פרשת בשלח

תשפ"א

מאוצרות אמונים

פניני אמן ותפלה בפרשה

תפלה - גם כשהישועה מבטחת

"ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'" (ד' י')

בפרושו לפסוק הביא רש"י את דברי חכמים (תנחומא ט') שבני ישראל צעקו מתוך שותפות אמונות אבותיהם. והתמיהה עולה: וכי יש לחפש סבה לכך שבני ישראל צעקו באותה שעה, הלא בצרה גדולה היו?

ויש לומר כי, אכן, למרות הצרות שפקדו אותם באותה שעה, לא צעקו מתוך צרותיהם, שכן היו סמוכים ובטוחים בהבטחת ה' שיעשה עמם נסים ונפלאות. על כן פרש רש"י שצעקתם נבעה מכך ששתפשו אמונות אבותיהם להתעורר מחמת הצרה לתפלה. ובא הדבר ללמדנו שבכל צרה הפוקדת את האדם, גם כאשר ישועתו מבטחת, מחובתו לעקוב ולהתפלל לה'.

[פלאות חדשות] [פנינ'קוב תרנ"ז]

שתיקה יפה בשעת המגפה

"ה' ילחם לכם ואתם תחישון" (ד' י')

האר"י הקדוש אמר כי לכך מכנה התורה את המגפה 'דבר' - מלשון 'דבור' - ללמד שמהמזיקים הממיתים בשעת המגפה נבראים מעוון הדבור בבית הכנסת.

על פי זאת באר המוכיח הקדוש רבי משה פהנא מגביטש את דברי חכמים (ב"ק סב א'): "דבר בעיר, אל יבס אדם יחיד לבית הכנסת, שפלאה המות מפקיד שם כליו". מדוע מכל המקומות נבחר דוקא בית הכנסת כמקום אחסון כלליו של מלאך המות? משום שכאמור, אותם משחיתים המזיקים בשעת המגפה נבראו מלכתחלה בבית הכנסת, מדברי בטלה של המתפללים, והם הם 'כליו' של מלאך המות.

רמז נפלא לחשיבות ההמנועות מדבור בבית הכנסת לזמ המוכיח מגביטש מהפסוק שלפנינו: אימתי "ה' ילחם לכם" כנגד הקמים עליכם להזיקם? כאשר "ואתם תחישון" - מלדבר בבית הכנסת. ואולם אם חלילה תדברו דברים בטלים בבית הכנסת, הלא כמו פיקם תבראו את המשחיתים שיזיקו לכם.

דרך משה' ליום ח

'אמן' משרה שכונה ומחיה רפואה

"כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך" (טו כו)

דרש האדמו"ר רבי אהרן ראטה בעל 'שומר אמונים':

בשעה שישאל עונים אמן, מיד מזדמנת השכינה הקדושה ושורה באותו מקום, ובכך באה רפואה שלמה לאדם. הן רפואת הנפש והן רפואת הגוף. ענין זה נרמז בפסוק שלפנינו: על ידי 'כי אני' - בגימטריה 'אמן', 'ה' רפאך' - שכינת ה' שורה, והאדם זוכה לישועה.

וכך היה אומר המשפיע רבי אליהו ראטה לתלמידיו שומעי לקחו:

"דעו לכם, כי על ידי עניית אמן כהנן, משפיעים אנו על עצמנו השפעות טובות בגשמיות וברוחניות ומגורשים המחלות מן הבית. כל אדם צריך לחשב חשבוננו של עולם, מה חשוב אצלו יותר - האם ללכת לדרש ברופאים או לענות אמן בקול? שהרי היא סגולה נפלאה להנצל מכל אלו ולהביא ישועה והצלחה בכל הענינים".

אמרי אהרן; איש חסיד היה' עמי' רלא

איזו ברכה ברכו על המן?

"ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא ויאמרו משה אלהם הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה" (טז טו)

פרש רבי אהרן לזין, רבה של רישא, כי בעת שנוכחו ישראל לדעת כי נתן לטעם פמן טעמים שונים, תמהו: "מן הוא" - איזו ברכה יש לברך על מאכל זה? "כי לא ידעו מה הוא" - המאכל הזה, והוסף חכם עזרא הכהן מסלתון טראב ראב"ד דמשק, כי 'מן' - ראשי תבות: 'מה נברך'.

ואכן, רבים מרבותינו המפרשים התחבטו בשאלה - איזו ברכה ברכו ישראל על המן? להלן כמה מהשיטות שזאמרו בסוגיה זאת:

א. רבי יהודה החסיד כתב שברכו: "הנותן לחם מן השמים".

ב. הרמ"ע מפאנו כתב שברכו: "המוציא לחם מן השמים".

ג. לדעת הגון איש חיי ברכו: "הממטיר לחם מן השמים".

ד. רבי דוד משה אברהם, רבה של רוטין, חדש שלא נקבעה ברכה למן, אלא כל אחד ברוך עליו לפי הטעם שטעם בו.

ה. הבני יששכר חלק, כי בימות החל לא ברכו על המן כלל לפי שנבלע באיברים, ובשבת ברכו: "אשר קדשנו במצוותיו וצונו לאכל סעדת שבת".

כראיה לכך שהמן לא היה טעון ברכה מצד עצמו הביא רבי אהרן לזין מרישא את לשון הגמרא (ברכות לה א'): "אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה", ומשמע שחובת הברכה היא רק על דבר שגדל בעולם הזה - שלא כמן שירד מן השמים.

ו. על פי שיטת הספורנו (להלן טו כו) שעל אף שהמן לא היה מחבר לשרקע, לקוטו בשבת נאסר משום 'עוקר דבר מגדולו' [שהיא תולדה דמלאכת קוצר, וכפי שאסרו חכמים (שבת קח א) לתלש פטריה הגדלה על שפת הפלך], אמר השפתי צדיק מפילץ שלפיקר יתכן שברכו על המן: "המוציא לחם מן הארץ", ואלו הפלי חמדה' למד מכך שברכו עליו: "בורא פרי האדמה".

ספר חסידים תתתת: מאמרי הרמ"ע - 'מאמר שבתות ה' ח': שו"ת 'תורה לשמה' סג: 'מרכבת המשנה' על מילות בשלח דף טו: בני 'יששכר' מאמרי השבתות ג: 'שפתי צדיק' אות טו: 'ברכת אהרן' ברכות פ"א מאמר פה: 'יאמר עזרא' 'חמדת ישראל ח"ב סי' יד

תפלה מחיבת נקיון כפיים

"והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק" (י"א י')

"והוה כד זקיף משה ידו בצלוי [בתפלה]" (תרגום יונתן).

מדוע לא נקטה התורה בפשטות: 'והיה כאשר יתפלל משה'?

פרש רבי מנשה יוסף גינצבורג מדיני סמרגון:

בכך שמתלה התורה את התפלה בהרמת היד או בהנחתה, רמזה היא כי קבלת התפלה תלויה בנקיון הכפיים; אם האדם מרים [מונע] ידיו מלשלח יד בממון וזולתו, אזי תפלתו עולה לרצון. אך אם חלילה הוא מניח ידיו על ממון וזולתו, הלא כבר נאמר דבר ה' בפי הנביא (ישעיהו טו): "גם כי תרבו תפלה אינני שמע ידכם דמים מלאו".

נביעות עולם' חלק הדרוש דרוש א

ברכה בלא אמן - פלג גופא

ביום רביעי הבעל"ט, כ"א בשבט, יחול יומא דהלולא של האדמו"ר רבי יחיאל יהושע מביאלא זיע"א, שהקפיד עד מאד על אמירת ברכות השחר בחרבותא. כפי שהובא בסדר הנהגותיו ('סדר היום' אות נ): "ולומר ברכות השחר בפני איזה אנשים שיענו אמן, כידוע מקדושי עליון שברכה בלא אמן הוא ממש פלג גופא".

ברכות השחר בחרבותא - הודאה משלמת למלך העולם.

ידי רצון שאחר ברכת המעביר שנה (ב)

מעשה טוב לסור מרע

אמרו חכמים (קדושין ב): "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו [על ידי שמחטיו]... ואמלא הקדוש ברוך הוא עוזהו אין יכול לו". ללא סיוע משמים לא היינו יכולים לבחור בטוב - להדבק בתורה ובמצוות, ובדאי שלא היינו יכולים לעמוד כנגד פתוי היצר לסור מרע ולהמנע מחטא ועוון. לכן, אחר שבקשנו שיסייענו הקדוש ברוך הוא בעשה טוב - "שתרגילנו בתורתך ודבקנו במצותיך", ממשיכים אנו ומבקשים: "ואל תביאנו לא לידי חטא", שיסייענו משמים אף לסור מרע (אבודים סדר ברכות השחר: 'שפת חיים' - ד'ת חיים' באורי תפלה עמ' 10).

עוד יש לבאר את הקשר שבין שתי הבקשות, על פי מה שאמרו חכמים (יומא עב ב): "מאי דכתיב (דברים ד מד): 'וזאת התורה אשר שם [מלשון 'סם'] משה? זכה [ולמד] תורה לשמה' נעשית לו סם חיים, לא זכה [אלא למד לשם גאון וקנטור] נעשית לו סם מיתה" (על פי מהרש"א שם ותרס"ט תענית ז א ד"ה וקל).

לפיכך, מיד לאחר שבקשנו "שתרגילנו בתורתך", אנו מוסיפים ומבקשים, שזוכה להיות מאלו שתורתם נעשית להם סם חיים, ולא מאלו שתורתם נעשית להם סם מיתה, ומביאה אותם לידי חטא ועוון (סדור אור החמה יט).

אל תט לב לידי דבר רע

רבים תמהו על גסח בקשת "ואל תביאנו לא לידי חטא", וכי הקדוש ברוך הוא מביא את האדם לידי חטא, הלא הבחירה נתונה ביד האדם אם להטע או להיטיב?

יש שכתב כי, אכן, אין לבקש בנסח זה, אלא: "ותשמרני מלבוא לידי חטא" (עשרת נאמין אורח מו ו). אולם בגמרא (ברכות ס ב) מובא גסח שנמצא בגדינו, ואף בספר התהלים מובא אנו מעין בקשה זו, ככתוב (שם קמא ד): "אל תט לב לידי דבר רע".

התוספות יום טוב פרש שבבקשה זו אנו מבקשים מהקדוש ברוך הוא שלא ינהג בנו כאותם רשעים שהוא מחזק את לבם להרשיע ונועל בפניהם את דרכי התשובה. וכפי שכתב הרמב"ם (תשובה ג): "אפשר שיחטא אדם חטא גדול... שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו, כדי שימות ויאבד בחטאו שיעשה... לפיכך כתוב בתורה (ראה שמות ד כא): 'ואני אחזק את לבו'. לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו שגאמר (שמות א י): 'הבה נתחכמה לו', נתן הדין למנע התשובה ממנו עד שגופרע ממנו. לפיכך חזק הקדוש ברוך הוא את לבו" (מצדני יום טוב ברכות פ"ט סי' כב אות ב).

עוד פרש השל"ה הקדוש שאמרו חכמים (שבת קד א): "בא לשטמן פותחין לו". לפיכך מבקשים אנו שגם אם נכשל בחטא, חלילה, שלא נפתחו לנו מן השמים פתח להוסיף ולחטא, אלא שיסייעו בגדינו לילך בדרך הטוב והישר (סדור השל"ה).

משמעות לשון לידי חטא

הטעם שנקטו לשון לידי חטא הוא משום שעקר העבודה היא שלא לפל לתוך הידיים של החטא. משל לשני אנשים הנאבקים זה בזה; ברגע שהצליח האחד להפיל את יריבו ארצה, הרי הוא בגדיו לעשות בו כרצונו. כך עקר הבקשה כאן היא שלא לפל לידי חטא של החטא, שלאחר מכן ההתנתקות ממנו הופכת לקשה (תפלה נא עמ' ט).

עוד פרשו בזה שלידי חטא הינו לידי הפלאה שנברא מחמת החטא. שהרי זהו ענין עברה גוררת עברה (אבות ד ב) - שהפלאה הנברא מן החטא מבקש תמיד למנע את האדם מתשובה, משום שעל ידי התשובה תתבטל מהותו. על כן הוא מוסיף בפתויים מעברה לעברה (נחל יצחק תענית).

עוד פרשו בזה על פי מה שמצינו שיש משגל של דעות נדרים שאינו אומר את גסח הנדר במלואו, אלא מקצר בלשונו ואומר רק את חלקו (ראה ר"ן דברים ב ד"ה קל). וכך גם בענין החטא מבקשים אנו שלא נכשל אף בידעות עברה, שלא יהא ליצר שליטה לפתות אותנו ולו רק להתחיל במעשה עברה הגורר לעברה עצמה (ירוש חכמים [לך"מ וויגדור] קוני מנחת יהודה עמ' ב).

חטא עברה ועוון

בבקשה זו מבקשים אנו שלא נבוא לידי חטא, ולא לידי עברה ועוון.

עברה משמעותה מעשה הנעשה מחמת התבוננות היצר ולא בשטט נפש, והוא דרוגה ממצעת בין חטא שמשמעותו שוגג, לעוון שמשמעותו מזיד בשטט נפש (עיון תפלה בסדור אוצר התפלות).

נמצא שפותחים אנו בבקשה גדולה שלא נבוא אפלו לידי חטא בשוגג, לאחר מכן מוסיפים ומבקשים שאף אם לא נתקבל בבקשתנו זו, לא נבוא לידי עברה, ולבסוף - שלכל הפחות לא נכשל בעוון הנעשה במזיד. וכפי שכתב רש"י (בראשית כד ה) שדרוך המבקשים לבקש תחלה על דבר מרבה ולהמשיך בבקשה קטנה יותר (ראה ברכת איש חי שרה).

בסדור צלותא דאברהם פרש באפן נוסף: עברה פרושה בטול מצות עשה. בבקשה זו מבקשים אנו שלא רק שלא נכשל בעברת לא תעשה בשוגג או במזיד [חטא ועוון], אלא אף לא נבוא לידי בטול מצות עשה, וכך נדבק במצוות התורה.

יש מי שבאר שהן עברה והן עוון הם חטאים הנעשים במזיד, אלא שהחלוק ביניהם הוא שיעונו הוא מעשה מצות שגם אלו לא נצטוונו על כך בתורה, השכל מחביא שלא לעשותו, ואילו עברה היא מעשה שלא היינו נזהרים בו אלמלא נצטוונו על כך בתורה, וכמשמעות הרמב"ם בלשון עברה - לעבר על חקי התורה (באר שמות הנדרים שבתנ"ך עמ' רמז).

ואל תביאנו - שיתסייע בגדינו להתגבר על היצר הרע, וכך לא נבוא לא לידי חטא - בשוגג ולא לידי עברה - הבאה מהתבוננות היצר ועוון - הנעשה במזיד.

תשוב אנוש עד דפא ותאמר שובו בני אדם

כדי לקדש עליה בברך יום השבת. לשמור פרוסת לחם במקום שבו היתה לרעב שליטה מוחלטת - היתה משימה לא פשוטה בעליל. היה עליה להחביא את הפרוסה היטב בתוך בגדיו, לישן עמה בלילה, ובבקר להחביאה עד לאחר מסדר הבקר, שפאמור כלל בתוכו את התפלה, שרק לאחריה יוכל לקדש ולאכל.

מספר הרב קריגר:

"באחת השבתות, כאשר התחלתי להתפלל תפלת שחרית של שבת, הבחנתי שלצדי יהודי מבוגר בעל סבר פנים מריר. כפי הנראה הוא חש שבמהלך כל המסדר אני ממלמל וממלמל, וברצונו מהמחזה פלט לעצמו בקול שיגע לאזני: מסכן. אדם צעיר שכזה כבר מדבר אל עצמו...

כיון שהייתי בעצומה של התפלה לא יכלתי לענות לו. רק פאשר סימתי חלק מהתפלה השבתי לו: אתה טועה, אדוני, לא עם עצמי דברתי; דברתי עם הקדוש ברוך הוא. התפללתי לפניו. הן שבת קדש היום!

מה? נדהם האיש, שבת היום, והתפללתי? וכאן תפס אותי האיש בשתי ידיו וקרא לעברי בקול מתחנן: יהודי! קרן לצערי הרב בצעירותי התרחקתי מדרך ה'. מה עשירי שנה שלא התפללתי. אגא, מבקש אני מפר כי אם אתה ממשיך בתפלה, אמר אותה בקול רם יותר, כך שאכל גם אני לומר אחריה כמה מלים מאותן מלים קדושות שכבר הספקתי לשכח!

המשכתי בתפילתי באסירות תוף שאני מגביה את קולי במעט. האיש שלצדי השתדל לחזר אחרי כל מלה שהוצאתי מפי.

סימתי את התפלה בד בבד עם סיום המסדר. פאשר שבת צריף שמי לב שהאיש צועד בעקבותי. בהגיעי לדרגשי שלפתי את חצי הפרוסה מהמחבוא, קדשתי עליה כמנהגי, אולם הפעם פרסתי אותה לשני חלקים. את חלקה האחד אכלתי בעצמי, ואלו את החלק השני מסרתי לידי החדש.

ברם, הלה סרב בתוקף לקבל את הפרוסה החצויה. הוא טען כי אכילת מנתי חשובה בעיניו כרצח, וחלילה לו מלהסכים לכך. הפצרתי בפניו שאכילה זו פמוה כטעימה מין הקדוש, ורק לאחר ששכנעתי אותו כי זהו היעג שבת הפרטי שלי, שבמקום נורא שכזה אני זוכה לארח יהודי יקר על שלחני, הוא נענה לי וסעד עמי יחד.

היתה זו סעדה בלתי נשכחת. הנתינה הפיחה בי כחות חדשים ברוחניות ובגשמיית. למרות המנה הדלה ולמרות התנאים הקשים ששררו מסביב, חשתי, כביכול, שאני מסב על ידי שלחן מלכים, שוכח מכל הסובב אותי ונפשי מתרוממת אל על. היו אלו רגעים של מעין עולם הבא שאף פעם לא יחזרו.

ר' לשלחן שבת גליון 926